

УДК 338.1:316.45

Батюк Б.Б.¹, к.е.н., доцент, **Минів Р.М.¹**, к.е.н., доцент,
Батюк О.Я.², асистент ©

*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького¹
Львівський національний аграрний університет²*

СТРАТЕГІЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА: ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Розкрито основні стратегічні напрями інтенсифікації аграрного виробництва з позицій інноваційного розвитку. Показано підвищення ефективності виробництва та удосконалення інноваційної політики. Проведено порівняння державної підтримки аграрних підприємств з іншими країнами.

Ключові слова: стратегія, інтенсифікація, аграрне виробництво, підприємство, інновація, розвиток.

Вступ. Інтенсифікація аграрного виробництва в сучасних умовах потребує масштабного використання досягнень науки і техніки, впровадження нових удосконалених технологій і форм організації та управління виробництвом, значного покращення селекційно-племінної роботи, удосконалення існуючих та створення нових високопродуктивних порід і ліній худоби та птиці, вирішення соціально-економічних і екологічних проблем, що може бути здійснено лише на основі інноваційного розвитку, який є одним з найважливіших пріоритетів державної політики, спроможний забезпечити зростання вітчизняної економіки.

В широкому розумінні інноваційний розвиток характеризується як процес структурного вдосконалення національної економіки переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві [1, С.4]. Основою інноваційного розвитку аграрного виробництва є здійснення державної та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень, як пріоритетної складової загальної стратегії підвищення національної конкурентоспроможності, створення умов для реалізації вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами наступальної стратегії на зовнішніх ринках, підтримки конструктивної конкуренції на внутрішньому ринку, що є важливим чинником в стимулюванні агроформувань до інноваційної діяльності, а також забезпечення тісної інтеграції виробництва і науки з метою сприяння випереджаючому розвитку науково-технологічної сфери [2, С.26].

Інноваційний фактор безпосередньо впливає на розширене відтворення, на якісну зміну матеріально-технічної бази, впровадження на тваринницьких

фермах і комплексах промислових методів виробництва продукції, на вирішення цілої низки проблем соціально-економічного характеру. Під впливом інновацій удосконалюються організація і управління виробництвом, поглиблюється поділ праці та зростає її продуктивність, розвиваються процеси спеціалізації і концентрації в аграрній сфері, досягається економія матеріальних, фінансових, енергетичних та інших ресурсів.

Матеріали і методи. В сучасній науковій літературі існує велика кількість визначень поняття «інновація», які не завжди співпадають за своїм змістом. Так, відповідно до термінології Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3]. Дацій О.І. визначає інновацію як проведення змін в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері з метою одержання економічного ефекту на основі задоволення певних суспільних потреб. На його думку, інноваціям притаманні такі особливості:

- інновація є доцільною і корисною зміною попереднього стану, запропонованою людиною;
- ця зміна повинна набути практичного застосування, при чому вперше в даній галузі, зокрема в агропромисловому виробництві;
- предметом цих змін є продукти, технології, соціальні, економічні, екологічні процеси тощо;
- метою інновацій є задоволення суспільних потреб;
- інновація є засобом, використання якого дає змогу одержати певний економічний ефект;
- інновація є засобом реалізації цілей розвитку агропромислового підприємства, що також позитивно впливає на підвищення ефективності його виробничої діяльності [4, С.11].

На думку Крисального О.В., інновація – нагромадження нових знань, матеріалізованих у високоефективних ошадливих технологіях, технологічних елементах – нових сортах і гібридах рослин, порід і порідних груп тварин, кросів птиці, машин, обладнання, устаткування, робочих органів машин і знарядь, нових видів добрив, хімічних засобів захисту рослин і тварин, матеріалів, нових прогресивних форм організації виробництва та праці, нових видів послуг тощо, створених у науково-дослідних установах, визнаних доцільними для застосування в практиці, що забезпечують підвищення економічної і соціальної ефективності суспільного виробництва [5, С.10].

Музика П.М. зазначає, що науковцями розрізняються п'ять основних видів інновацій, які істотно впливають на економічний розвиток [6, С.44]. Наведені види інновацій відповідають за змістом визначенню Й. Шумпетера, сформульованого останнім відносно того, що форму і зміст розвитку зумовлює поява нових комбінацій, кожна з яких є унікальним способом з'єднання продуктивних сил, в п'яти можливих випадках:

- виготовлення нового, тобто ще невідомого споживачам, блага або створення нової якості того або іншого блага;

- впровадження нового, тобто даній галузі промисловості ще практично невідомого, методу (способу) виробництва, в основі якого не обов'язково лежить нове наукове відкриття і який може полягати також у новому способі комерційного використання відповідного товару;
- освоєння нового ринку збуту, тобто такого ринку, на якому дотепер дана галузь промисловості цієї країни ще не була подана, незалежно від того, існував цей ринок будь-коли або ні;
- одержання нового джерела сировини або напівфабрикатів, так само незалежно від того, існувало це джерело колись, або просто його не брали до уваги, або вважали недоступним, або його ще тільки треба було створити;
- проведення відповідної реорганізації, наприклад, забезпечення монопольного, або послаблення монопольного становища іншого підприємства [6, С.67].

На наш погляд, його класифікація є найбільш оптимальною, хоча можливо і не всі визначені ним моменти інновацій матимуть прикладний характер і будуть використовуватися в управлінні інноваційною діяльністю.

Результати дослідження. Інноваційна діяльність в аграрному виробництві є комплексним процесом створення нових більш продуктивних сортів і гібридів рослин, порід і породних груп тварин, сільськогосподарських машин і агрегатів тощо, впровадження прогресивних техніко-технологічних, організаційно-економічних й управлінських рішень, комерціалізації сучасних споживчих норм. Успіх інноваційної діяльності значною мірою визначається інвестиційним забезпеченням даного процесу, структурою і обсягом інвестицій, що направляються в інноваційну сферу. Слід зазначити, що, незважаючи на деяке покращання інвестиційного клімату в аграрному секторі України за останні роки, обсяги інвестицій продовжують залишатися незначними і не можуть задовольнити сучасні потреби в них, а їхня частка в загальній структурі інвестицій в усі галузі економіки становила в 2009 році лише 6,0% (табл. 1), що в п'ять разів нижче порівняно з 1990 роком.

Як зазначає Вітков М.С., тільки на основі державної науково-обґрунтованої інвестиційної політики можливе здійснення техніко-технологічного переоснащення та реконструкції аграрних галузей на засадах застосування досягнень науково-технічного прогресу, переходу на інноваційну модель сільськогосподарського виробництва [8, С.55]. На сучасному етапі розвитку агропромислового виробництва її сутність полягає, насамперед, у визначенні пріоритетних напрямів, джерел і обсягів капітальних вкладень в ті чи інші галузі сільського господарства, а також створенні сприятливих нормативно-правових і господарських умов для інвестування в основний капітал за рахунок удосконалення системи оподаткування та амортизаційної політики, митно-тарифного регулювання, захисту права власності, надання виробникам найбільш важливих видів продукції державної підтримки, певних пільг і преференцій, а також використання інших важелів регулювання і впливу.

Таблиця 1

**Інвестиції в основний капітал сільського господарства України
за 2006-2009 роки, [7]**

Показники	Рік				2009р. в % до 2006р.
	2006	2007	2008	2009	
Загальні обсяги інвестицій в основний капітал за всіма вид. економ. діяльності, млн. грн.	31681	76271	94124	192128	606,4
Інвест. в основ. капітал с-г., мисливства та пов'язаних з ними послуг, млн. грн.	1725	3457	4821	10958	547,9
Частка с-г. в структурі інвестицій в основний капітал, %	5,4	4,5	5,1	5,7	+ 0,3 пункта

Джерело: адаптовано автором [9]

Визначальним фактором інноваційної діяльності є розвиток науки як безпосередньої виробничої сили, яка рішуче впливає на кінцеві результати діяльності. Оновлення сучасних технологічних процесів, систем машин, механізмів, автоматики, потребують ефективного супроводження науковців, працівників, створення умов для взаємної матеріальної зацікавленості в ефективному використанні на виробництві нових наукових розробок.

Аграрна сфера України за останні роки зазнала значних економічних збитків, внаслідок чого була втрачена можливість стимулювання інноваційних процесів, а разом з цим і умови для науково-технічного розвитку галузі. Світовий і вітчизняний досвід, освоєння інновацій йде в напрямі застосування нових екологічно чистих технологій і систем виробництва високоякісних продуктів тваринництва. З цією метою основними складовими вирішення даної проблеми є розробка генетичних і біологічних методів удосконалення сільськогосподарських тварин, збереження і раціональне використання генетичних ресурсів, розробка нової технології годівлі, методів управління біосинтезом продуктів тваринництва, створення принципово нових технологій і систем тваринництва для виробництва біологічно чистої і повноцінної продукції.

Інноваційний процес охоплює цикл від опрацювання науково-технічної ідеї до її реалізації на комерційній основі. В загальному вигляді він є комплексом послідовних робіт від отримання теоретичного знання до використання товару, створеного споживачем на основі нового знання. Цінність інновацій визначається за такими критеріями, як новизна, рівень корисності, економічний ефект і швидкість його одержання.

Набуваючи в умовах переходу агропромислового комплексу до ринкових відносин форми товару, інноваційна продукція стає об'єктом купівлі-продажу, що викликає потребу формування ринку науково-технічної продукції, який виражає сукупність економічних, фінансових і правових відносин науково-дослідних організацій – створювачів цієї продукції та господарських структур – споживачів її у процесі виробничої діяльності.

Важливим чинником інноваційного розвитку є платоспроможний попит аграрних підприємств на інноваційну продукцію, яка має необхідну споживчу

якість, але будучи головним суб'єктом інноваційного процесу і основним споживачем цієї продукції вони через свою низьку платоспроможність в більшості випадків не мають відповідних фінансових ресурсів для її придбання. Фінансовий стан господарств є найбільш вагомим фактором сповільнення інноваційної діяльності в аграрному секторі та нездійснення основною частиною товаровиробників технічного і технологічного оновлення сільськогосподарського виробництва. Обсяги державної підтримки, яку аграрії отримують в Україні, не йде в жодне порівняння з обсягами бюджетної підтримки, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам в країнах дальнього і ближнього зарубіжжя (табл. 2).

Таблиця 2

**Порівняльні рівні бюджетної підтримки сільського господарства
в різних країнах світу, [9]**

Країна, рік	В умовних одиницях		Підтримка в % до ВВП
	на душу населення	на 1га землі в обробітку	
2009 рік			
Країни ЄС	345	1272	1,8
США	362	420	1,6
Польща	124	325	-
Угорщина	105	192	1,9
Росія	74	78	0,7
Україна			
2003-2007	10,7	16,5	1,24
2009	2,1	3,5	0,65

Джерело: адаптовано автором [9]

Стратегія високотехнологічного розвитку сільського господарства на основі інноваційної моделі має реалізуватися шляхом розв'язання наступних завдань:

- кардинального поліпшення фінансування науки за рахунок бюджету та залучення позабюджетних асигнувань;
- зміцнення матеріально-технічної бази наукових установ, оснащення їх сучасною комп'ютерною технікою, новим устаткуванням та приладами;
- підвищення рівня комерціалізації і результатів наукових досліджень та інноваційних процесів, зменшення ризиків інноваційного розвитку та венчурного капіталу за допомогою спеціальних фондів, здійснення державного замовлення на інноваційні продукти;
- удосконалення інституційного забезпечення державної інноваційної політики шляхом удосконалення системи стандартизації та сертифікації, наближення їх до європейських стандартів;
- стимулювання через податкові механізми процесів кооперації науки і виробництва, впровадження регіональних механізмів підтримки інноваційної діяльності;
- розвитку й поглиблення міжнародного співробітництва в інноваційній сфері, насамперед з країнами ЄС і Росією;

- вдосконалення правових засад інноваційної діяльності і регулювання ринку інновацій через податкові, кредитні, страхові, митні та інші механізми непрямого впливу;
- зміцнення кадрового потенціалу сфери інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки;
- здійснення заходів щодо інтеграції науки і виробництва, створення агротехнопарків, фінансово-промислових груп, горизонтальних і вертикальних холдингових компаній.

Висновок. Підвищення ефективності виробництва, переведення його на промислову основу, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції як на внутрішньому, так і на світовому ринках, неможливі без інноваційно-інвестиційних процесів в галузі, впровадження в аграрній сфері досягнень науки і техніки, корінного оновлення матеріально-технічної бази підприємств. Інноваційний розвиток аграрного виробництва є стратегічним напрямом його інтенсифікації і важливою умовою вирішення продовольчої проблеми в країні, наближення рівня життя наших людей до європейських стандартів.

Література

1. Інноваційна діяльність в Україні / [А.М. Гуржій, Ю.В. Каракай, З.О.Петренко та ін.]: моногр. – К.: УкрІНТЕІ, 2006. – 152 с.
2. Федун І.Л. Інноваційний напрям розвитку сільського господарства / І.Л. Федун // Інноваційна економіка. – 2007. – № 2. – С. 24-31.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.
4. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: моногр. / Дацій О.І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
5. Крисальний О.В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О.В. Крисальний // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 10-13.
6. Музика П.М. Активізація інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України / П.М. Музика // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 42-45.
7. Сільське господарство України за 2009 рік /www.selo-agrarne/3261.ukr
8. Вітков М. С. Розвиток інвестиційної політики в сільському господарстві України / М. С. Вітков // Економіка АПК. – 2005. – № 1. – С.54-57.
9. Активізація інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві/ www.apk/sistema-arc25498/ukr.net.

Summary

Basic strategic directions of intensification of agrarian production are exposed from positions of innovative development. The increase of efficiency of production is rotined and innovative politicians. Comparing of state support of agrarian enterprises is conducted to other countries.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2010